

УДК 378.937

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Ільїна О.О.

В статті розглядаються питання формування гендерної культури майбутніх вчителів початкових класів. Виділені актуальні завдання щодо професійної освіти майбутніх фахівців; зазначені факти впровадження нового наукового знання майбутніх учителів; визначений зміст реалізації процесів актуалізації, ідеалізації та креативності; з'ясовані перспективи у подальших дослідженнях.

Ключові слова: гендерна культура, гендерне виховання, майбутній фахівець.

ФОРМИРОВАНИЕ ГЕНДЕРНОЙ КУЛЬТУРЫ
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Ильина Е.А.

В статье рассматриваются вопросы формирования гендерной культуры будущих учителей начальных классов. Выделены актуальные задачи профессионального образования будущих специалистов; указаны факты внедрения нового научного знания будущих учителей; определен смысл реализации процессов актуализации, идеализации и креативности; выяснены перспективы в дальнейших исследованиях.

Ключевые слова: гендерная культура, гендерное воспитание, будущий специалист.

CREATING A CULTURE OF GENDER FUTURE
ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS

Iliina H.

The article deals with the formation of gender culture of future primary school teachers. Highlighted the urgent tasks of professional education of future professionals; stating the facts of introduction of new scientific knowledge of the future teachers; define the meaning of the implementation process of actualization, idealization and creativity; investigate the prospects for further research.

Key words: gender culture, gender education, future specialist.

Особливостями нинішнього етапу у розвитку українського суспільства є зосередженість навколо системних соціально-економічних перетворень та входження до європейської спільноти як рівноправного партнера. А одним із ключових напрямків забезпечення демократичного поступу України на принципах євроінтеграційних цінностей є впровадження гендерної рівності в усі сфери суспільного життя, оскільки Україна як європейська держава ставить своїм завданням не лише забезпечення успішних соціально-політичних та соціально-економічних реформ, але й досягнення нової якості життя, гармонізації суспільних відносин.

Сучасна освітня ситуація в Україні вимагає перетворення вищої школи в інститут відтворення і створення культури як розвиваючої системи духовних цінностей, технологій і творчості. В даний час в якості ведучої цілі формування особистості майбутнього фахівця в процесі професійної освіти стає професійна культура. У сучасних умовах глобалізації та інтеграції різко зростає культуротворча функція освіти. Освічена людина є носієм своєї культури, що дозволяє йому вважатися з думкою і поглядами інших людей і в певних умовах змінювати свої власні, тобто бути толерантним. У ХХІ столітті гендерна культура набула нової якості в загальнолюдській культурі, що дозволяє створити цілісне сприйняття гендерних взаємин на основі їх практичного, інтелектуального і духовного осягнення.

Ми виходимо з того, що саме система вищої освіти, яка має сьогодні потужний науково-педагогічний потенціал і працює з молодими людьми, які в майбутньому стануть елітою країни і вестимуть за собою інших, здатна

стати основною ланкою у формуванні нових підходів і традицій, що сприятимуть проникненню принципів гендерної культури в усі сфери життя українського суспільства. Саме в українських вищих навчальних закладах напрацьовані методики і технології, які дозволяють не лише продукувати і поширювати знання, але й формувати навички відповідної поведінки, в основу якої будуть покладені знання і принципи гендерної культури.

Через це в умовах сьогодення розробка низки проблем теорії і практики професійної освіти майбутніх фахівців з урахуванням гендерного фактору є особливо актуальною, оскільки вона повинна сприяти ефективному формуванню в них цілої низки професійно важливих якостей особистості – гендерної свідомості, гендерної культури, гендерної чутливості, а також компетентності в сфері професійного розвитку. Так на думку провідних українських учених (Т. Говорун, В. Кравець, І. Кльоцина, Л. Міщик, І. Мунтян та ін.) викликає необхідність вирішення таких актуальних завдань:

- проведення гендерного аналізу концепції, змісту і методичного забезпечення процесу професійного навчання й виховання майбутніх фахівців;
- включення в навчальні тексти більшого обсягу інформації про гендерний внесок у розвиток суспільства, науки, освіти і культури;
- підвищення гендерної культури науково-педагогічних кадрів вищих навчальних закладів [2. с. 158-159].

Актуалізація проблеми гендерного виховання підростаючого покоління, необхідність зміни парадигми в дослідженні особливостей цього процесу, а також організації спеціальної підготовки до цього виду професійної діяльності майбутніх та нині діючих педагогічних кадрів знайшла відбиток у працях українських (С. Вихор, Т. Говорун, І. Зверева, Я. Кічук, В. Кравець, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Л. Смоляр, О. Цукор та ін.) та російських (С. Айвазова, Н. Давидова, О. Здравомислова-Стоюніна, Т. Журженко, Т. Кліменкова, І. Кон, Г. Сілласте, Л. Штильова та ін.) учених. Натомість

питання методики й технології гендерного формування культури майбутніх фахівців залишається досить слабо висвітленим у педагогічних джерелах.

З урахуванням вище означеного, **метою поданої роботи** є висвітлення сутності формування гендерної культури майбутніх учителів початкових класів.

Застосування ідей гендерної освіти в системі фахової підготовки студентів, розробці необхідного методологічного та методичного базису як специфічної форми професійної підготовки особистісних, професійних якостей майбутнього учителя, впливу особистості учителя як засобу трансформації і моделювання соціокультурних відносин у середині групи учнівського колективу, дає змогу зазначити факти впровадження нового наукового знання майбутніх учителів:

- сучасна навчально-професійна підготовка майбутнього учителя вимагає нового сприйняття положення та соціокультурної ролі чоловіків та жінок;
- наявність гендерної культури у майбутнього вчителя, як суб'єкта формування світогляду майбутніх поколінь громадян дозволяє обрати модель формування гендерної ідентичності школярів [5. с. 9-41].

У зв'язку з цим, перед викладачами вищої школи постає задача формування гендерно-грамотного учителя при організації професійної підготовки. Зміни в національній системі освіти вимагають змін у сфері керування педагогічним процесом у вищій школі, що покликана виконати замовлення сучасного суспільства у вихованні нового соціально-культурного типу особистості майбутнього учителя [3].

Формування професійної культури є невіддільним від процесу морального вдосконалення і відбувається одночасно з розвитком особистісних характеристик студента, що підвищують мотивацію до вивчення обраної спеціальності, що обумовлюють процес професійного самовизначення і творчого початку професійної діяльності.

Таким чином, знання, вміння та навички, що здобуваються в процесі навчально-виховної роботи у вузі, є обов'язковим, але не єдиною умовою

підготовки студентів до професійної діяльності. Майбутні фахівці повинні володіти професійно значущими якостями особистості, що дозволяють їй на мікрорівні організовувати і підтримувати відносини в трудовому колективі, вести діалог в полікультурному професійному середовищі, враховувати особливості роботи в чоловічому / жіночому колективі.

Вчителю XXI століття необхідно володіти гендерними вимірами і підходами у роботі з дітьми, сприяти їх гендерній соціалізації в межах етнокультурних, субкультурних, враховуючи статеві і сімейні стосунки.

Аналіз наукової літератури та психологічних досліджень засвідчив, що у більшості вчителів немає єдиного бачення змісту та підходів до дітей за статевими ознаками. Саме виховання з урахуванням статевої належності молодших школярів допоможе уникнути дисгармонійної рольової ідентифікації, статево-вікових криз. Адже в молодшому шкільному віці закладаються перші установки, ціннісні орієнтації, формується зміст і структура мотиваційно-потребової сфери, гендерної самосвідомості, ціннісне ставлення до сім'ї, гендерних взаємовідносин, що впливають на все подальше життя чоловіка й жінки. Від своєчасності та повноти процесу виховання культури гендерних взаємовідносин молодших школярів залежить упевненість учнів у собі, цілісність переживань, стійкість ціннісних установок, ефективність спілкування людьми, ділових і сімейних взаємовідносин [1].

Концепція виховання дітей і молоді у національній системі освіти передбачає виховання гендерної культури. Гендерна культура припускає формування у дитини уявлень про життєве призначення чоловіка й жінки. Формування гендерної культури для дітей молодшого шкільного віку має важливе значення, тому що в цьому віці складаються відносини дитини з дорослими людьми, однолітками обох статей. Побудова цих відносин, знаходження свого місця в їхній системі відіграє велику роль у розвитку різних сфер індивідуальності хлопчика/дівчинки й створює передумови для їх позитивної або негативної гендерної соціалізації.

Одним з основних перешкод включення гендерного компонента у зміст загальної та професійної освіти є прихований процес гендерної дискримінації. Гендерне нерівність в освіті існує в початковій, середній та вищій школі, при цьому переважна більшість педагогів навіть не здогадуються про це. Так, наприклад, при розгляді змісту текстів для початкової школи з'ясувалося, що тільки 1% представленого навчального матеріалу відповідав гендерному підходу. У системі вищої освіти реалізується «прихований навчальний план» (ПНП), який проводить ідеї про творчу обмеженість жінок, формуючи комплекси «боязні успіху», «професійної неспроможності» у дівчат-студенток. О.В. Шнирова визначає ПНП як «знання, уміння, навички, які засвоюються учнями крім основної навчальної програми в процесі вивчення навчального матеріалу, життєдіяльності в просторі навчального закладу та комунікації з людьми, пов'язаними з системою освіти» [6].

Формування гендерної культури майбутнього вчителя початкових класів проходить в освітньому процесі, тому зміст освіти має забезпечувати не тільки суму знань, а й реалізацію процесів актуалізації, ідеалізації та креативності.

Процес актуалізації передбачає вирішення аналітичних завдань, з урахуванням специфіки соціокультурних реалій. Суб'єкт освітнього процесу вчиться сприймати певний об'єкт з різних точок зору, давати позитивну / негативну оцінку подіям і практикам на основі гендерного аналізу.

На стадії ідеалізації здійснюється конструювання еталону соціального об'єкта. Студенти стають активними дослідниками, прагнуть до розуміння суті явища і відмови від другорядних, некритичних факторів, що сприяє гармонійному взаємодії з соціальним та гендерним полікультурним оточенням.

Креативний вид діяльності, передбачає включення в зміст освіти побудова моделі соціокультурного об'єкта з позицій людини, що володіє гендерною і професійною культурою [4].

У змісті освіти гендерна тематика включається у вигляді спеціально підібраних текстів, прикладів, фактів, подій і є інтегральною частиною всієї структури заняття. Колективна діяльність з моделювання ситуацій в рамках щоденного освітнього процесу дає можливість максимально наблизити їх до життєвих умов, і застосування тендерного підходу до професійного навчання дозволяє результативно вирішувати педагогічні завдання, формувати культурну грамотність, набувати досвід роботи в групі і прийняття колективних рішень, ініціювати ситуації, наближені до реальних умов.

Підготовка професіоналів, що володіють гендерною культурою, являє собою динамічний процес, в якому, з одного боку, створюються і споживаються цінності культури, а з іншого - відбувається творче перетворення дійсності з позицій «гендерної грамотності», що включає розуміння формування законів і механізмів функціонування гендерної системи, володіння «гендерною» мовою, мисленням, правилами поведінки.

При формуванні гендерної культури студентів в ролі ведучих суб'єктів гендерної соціалізації у вузі виступають викладачі, керівництво навчального закладу, органи управління, які багато в чому задають реалізовану на практиці модель передачі гендерних норм студентам. Однак, якщо студент стає повноправним суб'єктом управління процесом свого професійного освіти, орієнтується на саморозвиток і самореалізацію, то він цілком може дати підсумкову оцінку досягнення поставлених цілей, здійснити тендерну рефлексію. При високому рівні сформованості гендерної культури студент може визначити рівень своєї гендерної чутливості, оцінити наскільки викладацький або студентський колектив поділяє ідеї гендерної рівності, провести гендерний аналіз змістовної частини навчально-методичних матеріалів, критично поставитися до різних стилів викладання.

Таким чином, дуже великою проблемою у формуванні гендерної культури майбутніх вчителів ми вважаємо відсутність методичної допомоги з даного питання. Перспективу у подальших дослідженнях вбачаємо у

необхідності формування гендерної культури майбутніх фахівців викликаних такими суперечностями:

- між потребою суспільства у вчителях, здатних ефективно виконувати покладені на них функції, і підготовкою педагогічних кадрів без урахування гендерної специфіки;
- між наявністю в сучасній педагогіці різних концепцій виховання особистості нового типу і відсутністю в них гендерно-орієнтованих методик і технологій;
- між єдиними вимогами суспільства до професійної діяльності вчителів і істотними відмінностями в поведінці і особистих якостях вчителів-чоловіків і вчителів-жінок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Р. А. Педагогические условия полоролевой социализации подростков : дис...канд.пед.наук : 13.00.01 / Р. А. Бондаренко. – М., 1999. – 218 с.
2. Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві / мат. Всеукр.наук.-практ. конф. (Київ, 11 – 13 грудня 2003 р.) / Лемківський К. М. (відп. ред.) – К.: ПЦ Фоліант, 2003. – 300 с.
3. Кравець В.П. Гендерна педагогіка: Навч. посібник. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
4. Лисова І.І. Формування гендерної культури майбутнього спеціаліста в освітньому процесі ВНЗ.: дис...канд.пед.наук.: 13.00.08 / І.І. Лисова. – Б., 2009. – 236 с.
5. Смоляр Л.О. Прогрес та перспективи жіночих і гендерних досліджень в Україні // Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. К., 2003. Вип. 36. – с. 9-41
6. Шниррова О.В. Роль гендерних досліджень у формуванні культурних і світоглядних установок студентів http://sstu-socwork.narod.ru/files/gend_sb_www/chapter_2/shnirova.htm/